

Betegh Miklós kormánybiztos választávirata a nagyszebeni katonai parancsnokságnak¹

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 4:16/39
(Gépelt másolat)

Számjeles távirat
45 szám
Katonai parancsnokság

Nagyszeben.

15/122 számú sürgönyére értesítem, hogy egy esetleges román betörés esetén nem csak a lakosság felkelésétől kell a legkomolyabban tartani, de magának a hadseregnek román ajkú tisztjei és katonái is, hacsak megtehetik, ellenünk fognak fordulni. A lakosságban, különösen ennek intelligentiájában nagyon is él egy nagy Románia iránt való vágy, s ha a betörés megtörténne, minden román kivétel nélkül ennek az eszmének szolgálatába állana. Szervezetök meg van, mely bár konkrét formában nem ismeretes, de kihatásait nagyon gyakran láttuk és látjuk mindennap. Kivétel nélkül minden román intelligens ember bele van a szervezetbe vonva.

Épp ezért, egy esetleges betörés esetén csak kizárólag magyar avagy német csapatokban lehetne megbízni. Ha ezek hazai csapatainktól nem telnének ki, Németország haderejére kellene csapatcserével appellálni. A lakosság intelligens eleme az első komoly percben őrizet alá volna veendő.

Ma azonban a lakosság között egyelőre semmi nyugtalanság nem észlelhető.

Betegh kormánybiztos.

B

1915 jan. 6

A nagyszebeni katonai parancsnokság jelentése a cs. és kir. hadseregfőparancsnokságnak az erdélyi románság magatartásáról

ME 1915–XII.res.–19
(Fordítás német nyelvű gépirat másolatáról)¹

Eln. 15/86. sz.
Nagyszeben, 1915. január 6.

Zártan.
Bizalmas.

A Hadseregfőparancsnokság 1914. december 30-i 5818 Op. sz. [leiratára] a következőket jelentjük:

I.) Bizonyos, hogy a határon inneni és túli románok között most, amennyire a megszigorított útlevélkényszer engedi, van forgalom. Azonkívül bizonyára van titkos érintkezés különösen az intelligens körök közt; erre vonatkozóan azonban a m. kir. kormány rendelkezése szerint nem kell nagyon erélyesen eljárni, hacsak elő nem fordul nagyobb kihágás, amelyet eddig nem állapítottunk meg. (A határrendőrség adatai.)

Ezt az érintkezést csak teljes határozással lehetne megakadályozni.

¹ Rágépelve: M. kir. Miniszterelnökség — Ér. 1915. I/7. 98/res. — Alul Tisza s. k. rájegyzése: „Betegh Miklós erdélyi románokról Katonai parancsnoksággal és erre vonatkozó levelezés”.

¹ Fözléírva: „Másolat: az 1915. évi 871/el. I. H. M. számhoz. Cs. és k. Katonai Parancsnokság Nagyszebenben. — A hangulat Erdélyben.”

Nem volt észlelhető, hogy a háború teljesen népszerűtlen volna; kezdetben mindenütt — a román lakosság körében is — nagy elkeseredés nyilvánult meg a trónörökös-pár elleni merénylet miatt, sőt egyenesen császár- és királyhű érzület *derült ki*. A románok még gyakran falvanként, lelkészeik vezetésével be is vonultak a sereghez.

A román jellem lágysága és befolyásolhatósága mellett azonban mostanában a háború hosszú tartama és némely uszítás következtében bizonyos bizonytalanság és aggodalmaskodás következett be, és a győzelemben való bizodalom is csökkentnek látszik.

A román intelligenciának egy nagy része azonban (túlnyomórészt tanítók és ügyvédek, talán lelkészek is) mindig megtartott bizonyos tartózkodást. Biztosra vehető, hogy a lakosság e részének álma Nagyromániára irányul, mégis ez esetben nagy tartózkodás nyilvánul meg; bizonyára csak addig, amíg Románia politikai és katonai magatartása nem válik teljesen világossá.

Oroszország iránti rokonszenv a lakoságnak semelyik részében sem észlelhető. Besztercén mindjárt kezdetben, amikor az orosz betörés fenyegetett, valóságos pánik tört ki, amely a lakosság román részére is kiterjedt. Ebben az időszakban a románok legnagyobb része valószínűleg azt óhajtott, bár bevonulna a román királyság Erdélybe, hogy az ország megmeneküljön egy orosz invázió rémségétől.

Nincs jele előkészületnek orosz vagy akár román csapatok fogadására.

Ha egyes esetekben román házakat keresztrel vagy szentképpel jelölték meg, az úgy magyarázható, hogy lakói védekezni akartak az oroszok esetleges fosztogatása ellen.

II.) Ami a bevonult tartalékosok magatartását illeti, az szemmel láthatóan túlnyomórészt kifogástalan volt. Az összes harctéri tartalék (menet-) alakulat mindenkor láthatóan lelkesedéssel indult el. Nincs a katonai parancsnokságnak semmi hátrányosról tudomása általában a m. kir. honvédségi csapat magatartására nézve sem.

Hogy már történt kísérlet illojális áramlatok becsempészésére a csapatba, biztonsággal feltételezhető, de éppoly biztos, hogy azok nem találtak termő talajra. Sajnos az illojalitásnak egyes esetei tapasztalhatók. Így előfordult zsoldosok dezertálása is.

A mozgósítási behívásnak nem tettek eleget:

Oprisiu Demeter nyug. hadnagy, JR.² 31. sz. (bukaresti vámtisztviselő)

Popoviciu Constantin ny. hadapród, JR. 31 (érettségizett)

Spirula Ferenc ny. hadapród Fst. A.B.2. (technikus)

Popoviciu Asilon volt hadnagy (állása ismeretlen)

A menetoszlop elindulása előtt, 9/28-án dezertált:

Fratitiu Johann tart. zászlós

Reou Elias tart. hadapród a JR. 2. sz.-ból (diákok)

végül október elején Popoviciu Virgil főhadnagy a tényleges JR. 50. sz.-ból megsebesült, szabadságot kapott 9/26–10/1. és azóta nem vonult be.

III.) Nagyobb csoportos dezertálások nem fordultak elő. Az biztos, hogy 9/20-án a JR. 31-ből egy 5 emberből álló csoport dezertált.

Továbbá az alábbi esetekben egy és ugyanazon a napon több ember megszökött, és pedig:

9/6-án	 5	ember	a JR. 50-ből
10/15-én	 8	" "	" " 61- "
11/8-án	 4	" "	" " 64- "
12/15-én	 7	" "	" " 31- "
12/20-án	 1	" "	" " 2- "

a statárium kihirdetése előtt.

Ezeknél azonban nem állapítható meg, hogy egy csoportban vagy egyenként szöktek meg.

---

² É. vadászrezred.

Máskülönben csak egyes szökések fordultak elő.

A semleges Romániába történt szökések inkább a román jellem kishitűségének és lágyságának következményei lehetnek, és mivel ezek többnyire a határmenti megyék csapatainál következnek be, feltehető, hogy az itt erőteljesebb gazdasági és társadalmi kapcsolat a román határkörzettel hozzájárul a szökésekhez.

A cs. és k. seregnél előfordult:

augusztusban	.....	4
szepemberben	.....	37
októberben	.....	47
novemberben	.....	55
decemberben XII/22-ig	.....	46.

December 22-én kihirdették a seregnél a statáriumot a szökésre, mert szaporodtak a dezertálások.

Ezen idő óta szökést jelentettek:

december 22-én	.....	0
" 23.	.....	1
" 24.	.....	1
" 25.	.....	5
" 26.	.....	3
" 27.	.....	1
" 28.	.....	3
" 29.	.....	1
" 30.	.....	4
" 31.	.....	1
január 1.	....	0
" 2.	.....	1
" 3.	.....	3
" 4.	.....	5
" 5.	.....	2

összesen 31, 15 nap alatt (naponta 2).

IV.) A hazafias szellem emelésére, a fegyelem fenntartására és a szökések meggátlására a katonai parancsnokság által foganatosított rendelkezéseket a mellékletben terjesztjük fel, éspedig:

Eln. 14/3536 sz., Kat. Par. — 1914. évi 36. sz. parancs, Eln. 14/3536-II., Eln. 14/3820: okirat a kormányhivatalokhoz, ehhez Eln. 14/4054-III (táviratilag a kormánybiztosnak), Eln. 14/4078-I, Eln. 14/4078/II, Eln. 14/4105, Eln. 14/4105/I, Eln. 14/4301, Eln. 15/36 és a Beteg³ kormánybiztosnak szóló távirat (másolat).

V.) Miután a vezérkari főnök 7/31-én elrendelte, hogy kerülni kell minden ellenséges cselekmény látszatát Romániával szemben, majd a m. kir. miniszterelnök is megtiltott a polgári hatóságoknak mindennemű keményebb fellépést a románsággal szemben (határrendőrségi jelentés), mivel azóta semmi további leirat nem érkezett, ezért a katonai parancsnokság elrendeli:

1.) Az V. honvéd kerületi parancsnokság egyesítését a katonai parancsnoksággal egységes parancsnoksággá, Nagyszébenben.

2.) A kormánybiztos székhelyének áthelyezését Tordáról Nagyszébenbe.

3.) Egységes csendőrpáncsnokság létesítését Nagyszébenben.

4.) Állandó harci készséget a helyi katonai körzet minden tartalékos csapatánál, tehát annak mindenkor teljes felfegyverzését és felszerelését, nem csak közvetlenül a bevonulási készenlét határidői előtt.

5.) Általános levélcenzúrát az országban.

³ Helyesen: Betegh.

6.) A román nemzetiségű csapatok (tartalékos törzsek) áthelyezése a Monarchia belsejébe, illetve feltétlenül megbízható csapatok átírányítása Erdélybe kilátásba helyezendő abban az esetben, ha az uszítások és szökések jelentős mértékben sokasodnának, és ennek következtében a katonai tényezők körében elhatalmasodna a tényleges bizonytalanság érzése. Ehhez már most tervszerű előkészületeket kellene tenni.

VI.) Mellékelten még felterjesztjük a Tordán található kormánybiztosnak a katonai parancsnokság által bekért nézetét ez ügyben.

Benyújtott a Hadsereg főparancsnokságnak, a Hadügyminisztériumnak és Pflanzler hadtestparancsnoknak. Matanović s. k. altábornagy.

A másolat hitelül: Klaus s. k. lovaskapitány.

Budapest, 1915. évi január hó 22-én.

König s. k.
s[egéd]hiv[atali] főigazgató.

M. KIR. HONVÉDELMI MINISTERIUM
ELNÖKI KIADÓ HIVATALA [pecsétje]

C

1915 jan. 7

Gr. Tisza István miniszterelnök átirat-fogalmazványa a nagyszebeni katonai parancsnoksághoz, annak Betegh Miklós erdélyi kormánybiztossal történt sürgönyváltására vonatkozóan „az erdélyi románság magatartása” tárgyában¹

ME 1915–XII.res.–450 (98/res. 915–19)
(Német nyelvű gépirásos fogalmazvány fordítása)

*Azonnal!*²

(Jelen exp. másolata magánlevél kíséretében közöltetik Betegh kmb.-sal.)

Katonai parancsnokságnak

Nagyszeben

Betegh kormánybiztos úr közölte velem a cs. és kir. Katonai parancsnokság 15/122 táviratát, valamint 45. sz. válaszát, mely utóbbiból úgy látom, hogy ez a különben nagyon ügyes funkcionárius az erdélyi románság megítélésében olyan egyoldalúságot és túlzást mutat, amely erdélyi magyar körökben sajnos nagyon elterjedt.

Véleményem szerint az erdélyi román lakosságnak csak csekély része hazaáruló szellemű. A túlnyomó többségnél erős nemzeti érzés párosul a — noha kissé langyos és passzív — lojalitással. Ez utóbbi aligha volna elég erős ahhoz, hogy egy román invázió ellenében tetterőt tanúsítson, de ez az esemény a román lelkület számára mélyreható válságot jelentene, amelyet a túlnyomó többség egyenesen elutasít.

¹ Az irat kötegében megtalálható a nagyszebeni katonai parancsnokság és Betegh kormánybiztos táviratváltásának keltezetlen, csupán a miniszterelnökségi beérkezést (1915 I/7) jelző gépiratos másolata. A táviratok szövegét kötetünkben I. az A irat 1. és 2. mellékletében.

² Piros ceruzával aláhúzva.